

Spiró György

FOGSÁG

Részlet

– Jeruzsálembe indulsz holnapután!

Uri felriadt.

Az apja állt fölötte.

Uri felhúzódkodott a rongyain, a kezéből kicsúszott tekercest felvette a földről, és ül-tében bocsánatkérően felnézett. Zavart félmosoly jelent meg az ajkán, mint mindig, amikor rajtakapták, és mindig rajtakapták, akkor is, ha nem tett semmi rosszat.

Ácsorgott még az apja a félhomályos zugban egy darabig, az udvarról a szürke, februári délután megvilágította komoly, szakállas arcát, kiugró pofacsontját, mélyen ülő szemét, a falba vágott kicsi négyzet épp Uri bozontos, zsíros haja fölött fénylett. Komoran állt az apja, nem nézett rá többé, az udvart bámulta, aztán sarkon fordult, és az ajtónyílásra akasztott szőnyeget a vállával olyan erővel lökte félre, hogy abban benne volt a mélységes elégedetlensége a fiával, a saját helyzetével meg a Teremtéssel általában.

Uri még nem érkezett vissza a tudata felszínére, csak a szégyent érezte, amiért az apja rajtakapta: olvasás közben elaludt. El szokott aludni délutánonként, s noha semmi dolga nem volt, bármikor a vackába húzódkhatott, és aludhatott is akár, mégis lelkifurdalást érzett. Mintha az olvasás magára rótt vezeklés, kínos kötelesség lett volna valamely ősbűnért, amit el sem követett. Pedig szeretett olvasni, azt szeretett egyedül.

Kezében a tekerccsel felállt, fájós derekát nyújtogatta, a nyakát csavargatta, ropogtatta, a vállát húzogatta, hajladozott, és kibámult az ablakon.

Lucskos, nyirkos, hűvös a február eleje Rómában, Uri borzongott. A lelkében az álom képei úsztak még, mind mélyebbre merülve, mint az iszapba iszkoló halak a Tiberisben, és összeolvadtak az udvar homályos fényköreivel. Nem lehetett kellemetlen az álom, mert valami jó érzés bujkált még benne, valami reményteli kép, de már hiába próbálta visszahívni. Mintha álmában igazán élt volna. Emberek mászkáltak az udvaron, eléggé messze ahhoz, hogy ne tudja felismerni őket, csak a megsokszorozódott körvonalakat látta. Nők lehettek ilyen idő tájt, mert a férfiak még a dolguk után jártak.

Urinak rossz volt a szeme.

Rossz volt a lába is, lábfeijében, bokájában fájdalmat okozott a járás, meg gyakran fájt a dereka is kicsi kora óta, a jobb csípője nagyobbra sikeredett, mint a bal, de leginkább a szeme volt elátkozva: csak közelre látott élesen. Nem volt ez mindig így, tizenegy-tizenkét éves koráig mindent tudott, amit a vele egykorú fiúk, de aztán kimaradt a játékaikból, bizonytalanabban mozgott náluk, hunyorgott, és olvasás közben egyre közelebb hajtotta a fejét a tekerccsekhez. Eleinte nem zavarta, nem is vette észre, mert fokozatosan történt, csak a feje fájt gyakran.

Eusebius, a tanító, aki tíz-tizenöt másik fiúval együtt vele is foglalkozott az imaházban, ezért fizette a gyülekezet, megmondta Józsefnek, hogy szerinte Uri nem lát jól. József tiltakozott: az ő családjában senkinek sem volt rossz a szeme, az ő fiáé sem le-

het az. A tanító a fejét csóválta. Józsefnek csak az elsőszülöttje volt fiú, utána két lány következett, és a kisebbik lány születése óta a felesége már nem esett teherbe, értette a tanító, hogy nehéz a helyzete Józsefnek.

Aznap este az apja kérdőre vonta.

– Igaz, hogy te nem látsz jól? – kérdezte élesen.

A nagyszoba legtávolabbi sarkába ment, és megkérdezte, hány ujját tartja fel. Nem volt tágas a nagyszoba, mégis messze volt a kéz, homály is volt, az olajmécses alig pis-lákolt, de füstölt, mint mindig, az is zavaró; Uri felsóhajtott, és találomra azt mondta: kettőt. A csöndből megértette: tévedett.

Akkor romlott el a viszonya az apjával.

Addig ő volt az egyetlen fiú, az egyetlen egész ember, akit József nemzeni volt képes. Addig ő volt a kedvenc. Az apja boldog volt, amiért a fia előbb tanult meg írni és számolni, mint a kortársai, büszkélkedett vele, és az üzleti elgondolásaiba is beavatta, mintha már felnőtt ember volna.

Fél évvel később apja megismételte a kísérletet. Uri akkor becsületesen megmondta, hogy nem látja, hány ujját mutat az apja.

– Mert nem akarod látni! – kiáltotta dühösen József.

Urit ez a mondat azóta kísérti.

Attól kezdve az apja elbújt előle. Nem akarta látni, hogy a fia nem lát. A balsamfa szárított gyantájának az orvosok szerint kedvező a hatása a hályogra és a rövidlátásra, s mivel József korábban balsammal és datolyával is kereskedett, és még most is szállítottak neki néha ezekből a júdeai árukból, meghagyta Urinak, hogy a balsamgyanta vízben oldott porával borogassa a szemét minden este. Uri szorgalmasan borogatta, a balsam illata émelyítette, és a látása nem javult. Újabb fél év múlva, amikor Uri megint nem látta, hány ujját mutatja fel az apja, József közölte: ne borogasson többé, a balsam drága.

Uri megkönnyebbült és kétségbeesett.

Holott olvasni tudott, sőt ha nagyon hunyorgott, szinte egészen jól látott távolabbra is, ha pedig a kezének ujjából kicsi tölcserűt formált, és azon keresztül nézett, egészen messzire is el tudott látni. Igaz, hogy nagyon kicsi körben, de tényleg egészen messzire. Sokat próbálgatta magányában, mert lassanként a kicsi vackokba vonult vissza, és az udvarra is alig lépett ki: a kicsi vackon belül mindent jól látott, ott minden közel volt. Nézdegélt kifelé az udvarra az ujjai közötti résen át, és így igen távoli szögleteket is meglátott.

Nagy volt az udvar, és nem is lehetett tudni, hol a vége. Igazából sem kezdete, sem vége nem volt sehoh.

A házak a Tiberisen túl, amit latinul Transtiberimnek, a római zsidók pedig Túlnan néven emlegettek, mintha ők is máshonnét, az igazi Rómából néztek volna magukra kívülről sajnálkozva, sőt kissé megvetően, az udvaraikkal együtt eredetileg összekapáltak. Egyetlen bonyolult, kiszámíthatatlanul kanyargó, elnyúló ház- és udvarrendszert képezett a régi Túlnan, s mert úgy építették a házaikat, mint otthon, Palesztinában valaha rég, vagyis kifelé csak egybefüggő fal létezett, és ablakok és szobaajtók csak befelé, az udvarra nyíltak, így hát végtelen, kívülről átláthatatlan földszintes, rendszeretlen közökben erős kapukkal megtűzdelt, cikcakkos erődítményrendszer jött létre haldan, titokzatos és egzotikus azok számára, akik a Transtiberim e részében nem voltak járatosak. De hogy nyomorultul élnek a zsidók, azt tudták: a Porta Capena környékén,

a Via Appia elején leprás zsidók kéregettek, ezt láthatta akárki, és sokan vetődtek arra, lévén a közeli Via Ostiensisen kívül ez volt a déli kereskedelem kapuja, s mert ott olcsóbbak voltak a termények, mint a Forum környékén, fél Róma odajárt vásárolni. Azt is láthatták, hogy nyúzott, hajlott hátú emberek mászkálnak korsóikkal szakállasan, vedlett saruban, rongyos tógában: ivóvízért mentek, mert a Túlnant ellátó vezetői vize szennyezett, legföljebb öntözésre ha alkalmas, de hiába kérelmezték nemzedékek óta, nem kaptak jobb vizet a Várostól, és a jobb vízzel megáldott kerületekben pénzért kellett venniük a helyiektől, amit azok ingyen kaptak. A Tiberis elvileg iható volt, a zsidók azonban tisztátalannak tartották, minthogy időnként túl sok volt benne a hulla, és nem ittak belőle, még mosásra sem használták. A ciszternák vizét használták inkább, s akadtak megveszekedettek, az őseik vallási előírásait az átlagnál szigorúbban betartók, akik a más kerületekből származó vizet is tisztátalannak tartották, és családjuknak tiltották a használatát. Lehetett valami igazuk, mert az ólomcsövön érkező víz szürke bevonatot képezett a gyerekek bőrén, és az ilyenek lassúbbak és butábbak lettek a többiekénél.

A leprásokkal egyébként rendesen bántak, a közösségből nem taszították ki őket, egy nagyobb hodályt jelöltek ki a lakhelyükként, a minimális ellátásukat biztosították, megkapták a cupát, amelyre a világ minden zsidó közösségében számíthatnak a legszegényebbek és a vendégek, de mert a leprások tisztátalanok voltak, többé a családtagjaik sem érintkezhetek velük, csak messziről, kiabálva társaloghattak, s kötelességük volt a betegeknek, hogy az egyszer használatos agyagedényüket, amellyel a közösség látta el őket, minden étkezés után összetörjék, és háromlátnyi mélységben elássák, az edénykereskedők örömeire. Ettől még szabadon mászkálhattak, és a zsidónegyed falain túlra is járhattak kéregetni, akárcsak a többi beteg ember. Imaházba nekik is kellett járniuk, ám pap nemhogy nem érinthette, de még csak nem is láthatta őket, hogy tisztátalanná ne válják, így aztán a leprások a templom deszkával elkülönített, sötét zugában ácsorogták végig az istentiszteletet; előbb érkeztek, mint a pap, és jóval utána távoztak.

A papok tisztaságát a legősibb, legszigorúbb rendszabályok szerint védelmezték, mert nagyon kevés volt belőlük; őket, Áron leszármazottait, Júdeából küldték Rómába a nagyobb ünnepekre, hogy áldást osszanak, és aztán mentek is vissza Jeruzsálembe. Néhány lévítát is küldtek Jeruzsálemből az évtizedek során, akik papok nem lehetek, de a papok segédei igen: ők fűjták meg ünnepekkor a sófárt, ők énekeltek és zenéltek, ők szedték be az adókat, és a rituális metszők meg a mészárosok is közülük kerültek ki; belőlük több volt Rómában, mint papból.

A papi és a lévita családok az előírt vallásos ténnyedésen kívül nem szóltak bele a gyülekezetek életébe, nem úgy, mint Keleten: Rómában a gazdag és tekintélyes családok nem engedték át a lényeges döntéseket senkinek, így a római lévíták közül sokan vissza is kéredeztek Jeruzsálembe, és a római magisztrátus szívesen elengedte őket. Jöttek a helyükbe látogatóba Jeruzsálemből mások, az alsópapság és az alsóbb lévíták köreiből; ott sem mehetett fényesen minden papnak és minden lévítának; némi ügyintézési huzavonát követően általában beengedték őket Rómába, különösen, ha gazdag zsidó családok kezeskedtek a megélhetésükért. Ha ez megtörtént, a magisztrátus tisztviselői fellélegeztek: nem kell ingyengabonát juttatniuk a jövevénynek és családjának, mert hiszen családostul érkeztek az ilyenek, ez is volt a lényeg, amiért a Szent Várost odahagyták, és a tisztátalan diaszpórába utaztak; pár hét vagy hónap múltán azonban megunták a római klímát, és visszamentek Jeruzsálembe, és vagy

küldtek helyettük mást, vagy sem. Aztán néhány lévita család letelepedett, és meggazdagodott, főleg a rituálisan tiszta olaj és bor révén, amelyet Júdeából és Galileából importáltak.

Nem nagyon érdekelte a római nem zsidókat, hogyan is élnek a zsidók a Tiberis jobb partján.

Sok kicsi etnikai zárvány élt Rómában, a kívülállók azokba sem láthattak bele, és a zsidó enklavé nem tartozott a nagyobbak és jelentősebbek közé: lehettek akkor az egymillió városban legfőljebb harminc-negyvenezren, többségük a ritkás időközönként Rómába hurcolt rabszolgák lassanként felszabadult ivadécai. De volt imaházuk, szám szerint tizenkettő, ebből egy a Via Appián, ahol egy katakombájuk is volt, temetőjük a föld alatt – a majdani feltámadásra számítva nem égették el a halottaikat, mint a balga latinok –; hét imaházuk volt csak az ostiai út mentén; ez az az útvonal, amelyen a tengeren szállított áruk a szárazföldön Rómába érnek.

Az első, időközben Marcus Agrippáról, a zsidókat pártoló római nagyúrról elnevezett imaház, amelyet csaknem száz éve építettek, még állt, s bár Uriék nem oda jártak, József megmutatta a kisfiának, és elmesélte, hogy az első zsidó fogolyszállítmány tagjai nem voltak hajlandók dolgozni, amíg a római rabszolgatartók bele nem törődtek, hogy ezek a rabok szombaton pihennek, vallási törvényeiket mindenáron betartják, és imaházat is akarnak maguknak. Néhányat megöltek közülük emiatt, de a többi mégsem engedett. Uri tapsikolt örömeiben ezt hallván, és megfogadta, hogy ő is lesz ilyen bátor, ha kell.

És annak is örült, amikor az apja elmondta: az urak a férfi és női rabszolgáikat összebörönálták, hogy ingyen gyarapítsák a rabszolgáik számát, de a zsidó férfiak erre csak akkor voltak hajlandók, ha a nem zsidó nők, akiket nekik szaporodásra kijelöltek, átérték, és zsidók lettek maguk is; később aztán, az egyszerűség kedvéért, a zsidó birodalomból importáltak nőket a számukra. Nagy Heródes, Marcus Agrippa barátja, jó viszonyba került Augustus császárral, és kieszközölte, hogy nőket szállíthasson Rómába. Voltak köztük prostituáltak meg tolvajok meg folyósok, de zsidó nők voltak, és az áttérésükkel nem kellett bajlódni.

A szállításuk azonban pénzbe került, mesélte az apja, és ezt semmilyen államhatalom nem szereti. Nagy Heródes és Augustus császár is belátta ezt, és ez a nőforrás hamarosan elapadt.

A római törvény szerint a rabszolgák ivadécai az uruk vallását örökölték, de a zsidók így nem voltak hajlandók szaporodni, velük kivételt kellett tenni. A nem zsidó rabszolgák, nem hivatkozhatván arra, hogy az ő vallásuk is ezt kívánja, ezeket a kedvezményeket nem kapták meg, és a zsidókat utálták, ami nem volt új dolog: amióta Nagy Sándor meghódította a Keletet, az ott élő nem zsidók mindig haragudtak a kivételes elbánást követelő zsidókra, akik a perzsa uralom alatt kiharcolt előjogaikra hivatkoztak mindenütt. Más dolog, ha görög és zsidó egyaránt idegen – perzsa – uralom alatt áll, és más, ha a zsidók görög uralom alá kerülnek; ám ezt a zsidók évszázadok óta nem akarták elfogadni, amióta pedig mind a görögök, mind a zsidók római uralom alá kerültek, immár Rómát tekintették Babilonnak a zsidók, amelynek buzgóbban hódoltak a gyakorlatban, mint a görögök. A rabszolgánők egyébként szívesen álltak zsidónak: tudták, hogy a zsidók, a görögöktől és a latinoktól eltérően, nem tesznek ki gyereket. Voltak zsidó hitre áttérő férfi rabszolgák is, őket az a számítás vezette, hogy a zsidó gyülekezetek hozzájárulnak a felszabadításuk összegéhez, és egy-egy zsidóvá lett rabot va-

lóban ki is vásároltak. Őket a körülmetélés gondolkoltatta csak el, fájdalmas procedúra ez felnőttkorban, és nem is mindig veszélytelen; ám a nőket a csikló kimetélése nem fenyegette, a római zsidók nem követelték meg, így hát rengeteg szír, görög, arab, etióp, abesszin, egyiptomi, germán, gall, hispán, trák, illír és egyéb származású rabszolgánzó lett zsidóvá Rómában, az Egyetlen Isten dicsőségére, és szült zsidó gyereket a zezugos nyomornegyedbe, amelynek Túlán a neve. S mert a Transtiberim területén, amely akkoriban még körül sem volt kerítve, noha már a város részének tekintették a szervek, bár nem hivatalosan, nemcsak zsidók éltek, hanem mindenféle meghódított népség, gyakran csak néhány háznyira költöztek odébb a zsidóvá megtért, otthonukban fölösleges lányok, és a szülői házba visszajárhattak, ha akartak. Nem nagyon akartak: minden nem zsidó szülő örült, hogy végre megszabadult tőlük, és ezt az értésükre is adták. Amúgy is a férj családjába került a nő örök időkre, és a szülei családjához nem kötötte többé semmi, ebben a latin és a zsidó törvény egyezett. Hálát adhattak ezek a lányok az Egyetlen Istennek, akinek a kebelébe megtértek, amiért a szülei egykor nem tették ki őket farkasok vagy emberek prédájául, vagy nem fojtották meg azonnal a születésük után.

Így lett zsidó diaszpóra a birodalom fővárosában.

József ugyan méltánytalanságnak tekintette, hogy nekik idegen földön kell élniük, hiszen szigorúan véve mindenki, aki nem a Szent Földön él, tisztátalan, s nincs az a víz, amely ezt lemossa, de hát nem új dolog ez a zsidó történelemben, mondta, s felhívta Uri figyelmét arra, hogy a római zsidók igen hasznosak az otthoniak számára, akik ezt maguk is tudják: amolyan állandó, nagy létszámú követségként működnek ők Rómában, és ha ügyesen kereskednek, ha még több szállal kötik össze Rómát és a zsidóságot, amire már csak kényszerből is hivatva vannak, azt cselekszik, amivel a Teremtő a jelek szerint megbízta őket.

Csaknem egyetlen labirintusrendszer volt hát eredetileg ez a nagy, kiszámíthatatlanul kígyózó belső udvar, egy spontánul létrejött erődítmény tere voltaképpen, noha a leggazdagabbak udvarukat a közös udvartól magas fallal elzárták, sőt külön örökkel is védették, ahogy ez történni szokott mindenütt, ahol Mammon az úr, legyen átkozott a pénz az idők végezetéig s mostanában még inkább, mert egyre több a gazdag a római zsidók között, és még annál is több az egyre szegényebb; lehet e két jelenség között valamiféle összefüggés.

Az eredeti Túlán a zsidónegyed közepén állt, köréje épültek az új házak, mostanában emeletes bérházakat is kezdtek építeni a gazdag vállalkozók, és József tartott attól, hogy az ő düledező viskójukat a környező kis házakkal együtt egyszer letarolják, és négy-öt emeletes bérházat húznak a helyébe. Ez történt a Túlán velük közvetlenül szomszédos, nem zsidó részeiben, ahol egyiptomiak, szíriaiak és kis-ázsiai görögök éltek éppoly nyomorultul, mint a zsidók többsége, és a zsidó területen éppoly otthonosan mozogtak, mint a magukén.

Azért épültek egyetlen szeszélyes, kiszámíthatatlan térbe egykor az udvarok, mert ünnepek alkalmával a zsidó kétezer cubit, vagyis könyök, magyarán rőf távolságnál messzebb a házától nem mehet, a saját udvarát nem hagyhatja el.

Átlag negyvennégy centiméter egy rőf, de az alkar méretétől függően lehet rövidebb is, hosszabb is, mert az alkar hossza, az a rőf.

Nem mehettek hát a zsidók ünnepekkor az otthonukból messzebbre, mint szűk egy kilométer, vagyis nyolcszáznyolcvan méter, ami nagyjából fél antik stadion, mert hiszen egy stadion egyenlő 1776 méterrel.

Sok volt a zsidóknál az ünnep: volt az évi négy nagy ünnep, ezek mind soknaposak, meg voltak a szombatok péntek napnyugtától szombat napnyugtáig, és az emberek akkor is tovább akartak menni, mint kétezer rőf, ami nagyjából száz lépésnek felel meg. Szerettek szomszédolni, trécselni, pletykálgodni, ami ünnepkor sem tilos, kivéve, ha munkavégzés, de a csevegés nem az, ezt a Teremtő is így tudja, aki maga is biztosan fecserészik a főangyalaival, hiszen a munkáját ama hat napon már elvégezte; így hát az emberek az udvaraikat egybeépítették, s akkor nemhogy kétezer rőfnyi távolságot, de akár tízezer rőfnyi is megtehettek, noha ünnep volt, elvégre a saját udvarukban maradtak, legalábbis ezt mondhatták szigorú Teremtőjüknek, akinek emez érvelés makulátlanságát el kellett fogadnia. Így játszották ki a Törvényt a római zsidók, akárcsak a többiek, az a körülbelül összesen ötmillió zsidó az akkori világon, vagyis hát éppenséggel így tartották be a Törvényt, mert hiszen a betűjét betartották.

E furfang szentesítésére külön szabály is született, a vegyítés törvénye, amelynek szép altörvényei is keletkeztek; ebből Rómában az élt, hogy az egykori Túlban egyetlen udvarnak számít, s benne szombaton is, ünnepek alkalmával is mindazt lehet csinálni, amit az ember a saját házában tehet. Ádáz vita folyt arról, vajon a régi Túlban falain kívül emelt új zsidó házakra is vonatkozik-e az udvarok vegyítésének törvénye; egyesek azzal érveltek, hogy egész Jeruzsálem egyetlen vegyített udvarnak számít, s benne szombaton is lehet szállítani bizonyos dolgokat; mások ezt ellenezték, mondván, hogy Róma nem zsidó város, és a Transtiberim sem az (Trasteberin, általában így mondták már akkor, az „s” előtti nazális eltűnt, s a szó végét elharapták, ebből lett nonsokára a „Trastevere”, ahogy azt a területet kétezer évvel később is hívták); egész Róma tisztátalan, a Túlban is az, érveltek a vallás alapjaihoz visszatérni szándékozók, akik maguk is tisztátalanok voltak, hiszen a diaszpórában minden zsidó az; mindenesetre a régi Túlban lakói a vegyítési törvény áldásait továbbra is élvezhették.

Ebben a túlnani udvarlabirintusban nem volt szükség arra a kegyes csalásra, amit Júdeában csaknem minden zsidó elkövetett azzal, hogy az ünnep beállta előtt kétezer rőfnyire tette ki az étket, jelezvén, hogy ott van a háztartása határa, s így ünnepkor az elesége távolságától további kétezer rőfnyire elmehetett. Ők is úgy tartották be a Törvényt, ahogy kellemesebb. Rómában ezt a furmányt nem lehetett alkalmazni, a kitett ételt azonnal ellopják; korrumpálja a külső világ a belsőt, rongálja a belterjes zsidó társadalmat a sokistenhívő, tehát istentelen római, és kéjeseket lehet lamentálni emiatt. Jellemző a latinok butaságára, hogy még az első császáruk is azt hitte: szombaton a zsidók nem esznek semmit, mintha a szombat böjtnap lenne!; emez évtizedek óta nem győznek eleget kuncogni a római zsidók, akik az imaházaikban szombaton imádkoznak is, a Tórárt is magyarázzák nekik, meg a próféták írásait is, de a lényeg mégiscsak a közös étkezés, amelynek költségét a gyülekezet adójából fedezik. Az ünnepi éték nem lehet szűkös: bornak is, húsnak is muszáj lennie az étrenden, meg zöldségeknek és gyümölcsöknek is, a kovásztalan kenyérről már nem is beszélve; a szegény családok egész héten alig esznek valamit, de szombaton végre egész hétre töltekezhetnek, a gyülekezet jóvoltából ingyen.

Vallási – vagyis éhhalál elleni – oka volt tehát elsősorban ennek a sajátságos építkezésnek, de az erődítmény jellege sem volt egészen okatlan.

Amikor tizenhat évvel korábban Tiberius császár úgy döntött, hogy az Ízisz-vallás meg a zsidó vallás hívei takarodjanak ki Rómából, a szagot kapott római csőcselék megpróbálta megostromolni ezt a titokzatos falrendszert, de mert nem láttak át rajta,

nem bírtak betörni, a zsidók megvédték magukat a lapos tetőkről nyilazva és a dárdaikat hajigálva.

Házaikat mégis el kellett akkor hagyniuk, József is elmenekült Rómából a feleségével és a hároméves Urival.

Rómától húszmértföldnyire, a kicsiny Aricciában húzták meg magukat egy lyukas tejetű istállóban. József trágyát hordott ki, szántott, a felesége almozott, Uri naphosszat a tyúkokat hajkurászta, hogy fél év múlva, hála a kegyes római nagyúrnak, a patrónusának, akinek a felszabadult apja lévén a kliense lett, József a családjával egyetemben visszatérhessen lerombolt, kirabolt házába.

A négyezer nőtlen zsidó ifjú kivételével, akiket besoroztak és Szardíniára vittek, állítólag azért, hogy valami rablóbandák ellen vessék be őket, de ott a klíma és a honvágy vitte el őket inkább, lassanként visszaszivárogtak a családos zsidók szinte mind, csupán pár százat öltek meg a rablógyilkosok vidéken, és Tiberius császár többé nem adott ki hasonló rendeletet.

A házakat rendbe hozták, a berendezést lassanként pótolták. Nem volt sok a pótolnivaló, szegények voltak a római zsidók.

Uri ebből az oda-vissza hurcolkodásból nem emlékezett szinte semmire, csak a tyúkszar szagára, meg arra, hogy az apja a nyakába vette, úgy vitte soká, és ez annyira jó volt, hogy még most, tizenkilenc évesen is szokott ezzel álmodni. Álmában arra szeretett volna ébredni, hogy az apja áll előtte, és azt mondja: „gyere, fiam, ülj a nyakamba megint”.

Ebből az ideiglenes kiűzetésből annyi maradt még, hogy Sára, az anyja most is felfejajdul, amikor egy-egy hajdani szép edény hiánya jut az eszébe, amit azok a nem zsidó szabadosok, szintén az ő patrónusuk kliensei, akiknél elrejtették, nem adtak vissza, és hosszasan sopánkodik emiatt. Pedig az az igazság, hogy páran a letétbe helyezett értékeket becsülettel visszaadták, ma is ilyen edényekből esznek, mint az apja olykor meg szokta volt jegyezni. Ettől még Sára lamentál.

Apja mostanában már nem néz fel, morcan kanalazza az ételt, s ha felnéz is a feleségére, a felesége csúf, kendővel takart fejére, mélységes gyűlölet csap ki a szeméből. Nem a tolvajokat gyűlöli, hanem a feleségét. És hallgat. Rómában a zsidóknál nehéz a válás: kevesen vannak. Júdeaiban könnyű a válás, és ezt nemcsak mesélik, hanem ott törvénybe is van iktatva: ha valaki a feleségénél szebb nőt talál, ezt olyannyira alapos oknak tartják, hogy már válhat is; akkor is elűzheti a feleségét, ha az meztelenkedik, ami pedig házastársak között bizonyos alkalmakkor nem tilos; de hát Júdea nem a zsidóság végvára, hanem a nemzet teste, ott sok mindent lehet. Rómában unokatestvért is elvehet a zsidó, a latinoktól eltérően, mert úgy érzik, hogy kevesen vannak, s különben is ez az elv a régebbi; Júdeaiban és Galileában ez vérfertőzésnek számít és tilos, mert ők ott sokan vannak. Másfelől a római özvegynek nem kötelező az elhalt férje fivéréhez feleségül mennie, ami Palesztinában még mindig kötelező.

Apja soha nem beszélt erről a féléves hányattatásról. Mesélték, hogy a kiűzetést négy aljas, bűnös zsidó okozta volna, akik Saturninus szenátor feleségét, Fulviát valamiképpen megnyerték, pénzt csaltak ki tőle, hogy a jeruzsálemi Templom számára drága szőnyeget vegyenek, a pénzzel persze megléptek, Fulvia felháborodva számolt be erről a császárnak, ekkor dühödött volna fel Tiberius.

Uri másoktól hallott kombinációk alapján azonban inkább arra gyanakodott, hogy ez csak ürügy lehetett, és őket Germanicus miatt újták ki Rómából.

Germanicus, a híres hadvezér a császár unokaöccse és fogadott fia volt, de Tiberius megorrolt rá, és elküldte Keletre. Germanicus elkövette azt a hibát, hogy Szíriából elindult Alexandriába, holott Egyiptom tiltott terület minden rangosabb római személy számára, lévén, ezt Rómában a legutolsó utcagyerek is tudja, Egyiptom Róma éléskamrája, onnét kapják az ingyengabonát, amiből a polgárjogot nyert zsidók is részesülnek. Ha valaki Egyiptomot fellátja, súlyos ínséget hoz Rómára. Antonius volt az utolsó, aki megpróbálta, de Augustus Actiumnál megverte, és a lovagokat és a szenátorokat Egyiptom látogatásától eltiltotta.

Tiberius úgy vélhette, hogy Germanicus, Júdeán áthaladván, megegyezett az ottani zsidókkal, hogy mellé állnak, ha háborúra kerül sor Egyiptom és Tiberius között. Sőt biztosan így gondolta, különben a zsidókkal együtt nem úzi ki ugyanakkor az egyiptomiakat is, akik pedig a zsidóktól elkülönülve éltek a Transtiberimben. Germanicust aztán megmérgezték, és meghalt. Mondják, az előző júdeai helytartót, Valerius Gratust is azért váltotta le a császár, mert Germanicusszal találkozott, holott aligha tehetne volna meg, hogy a császár fogadott fiával ne találkozzék, amikor az Júdeában barangol. A dolog nem nagyon érdekes, egyik helytartó olyan, mint a másik, Rómából nézve különösen, mégis híressé lett ez az eset: a császár hétévnyi késlekedéssel váltotta le Gratust, ami nem a feledékenységének a jele, mondják a politikai elemzők, hanem éppen annak, hogy soha nem felejt, és előbb-utóbb bizonyosan bosszút áll. Nem volt szokása egyébként Tiberius császárnak, hogy a prokurátorokat és prefektusokat leváltsa, inkább helyben hagyta őket, mondván: „a jóllakott légy kevesebb vért szív, mint az éhes”.

Persze az is lehet, hogy az előző prefektus a Sejanus-ügybe keveredett bele valahogy.

Másik példának Agrippinát hozzák fel, Germanicus nagy népszerűségnek örvendő özvegyét, akit tizennégy évvel a férje halála után halasztott éhen Tiberius. De nem is így történt, szól közbe egy másik politikai elemző, Agrippina Pandataria szigetén, ahová száműzték, éhségstrájkolni kezdett, egy centurio kiverte a fél szemét, majd Tiberius parancsára tömni kezdték, de rosszul, és abba halt bele. Mindegy, megölték. A zsidók ugyanúgy ismerik a római pletykákat, mint a többi náción, és legalább annyi hites politikai elemzővel büszkélkedhetnek, mint a többi nép.

Urit érdekelte a történelem, érdekelte minden fordulatosa mese, temérdek görög és latin auktort olvasott a zugban, ahol békén hagyták, és naphosszat álmodozott és kombinált. Azok a képek, amelyeket éber álmában látott, élesek voltak és fényesek, szinte tapinthatók. Nagy dolog a képzelet, már akinek jutott belőle.

Görögül azért tudott, mert a zsidónegyed lakóinak görög volt az anyanyelvük, a római zsidó gyerekek többsége görög névre is hallgatott. Palesztinából hozták magukkal, ahol a hellenizálás a nyelvben bizonyult a legsikeresebbnek, s utódaikra Rómában is áthagyományozták. A művelt latinok szebb görögöt beszéltek, de azért görög volt ez is; a zsidók ugyanazt a görögöt beszéltek, mint a görögök, a kiejtésükről nem lehetett megkülönböztetni őket.

József és a családja kivételesen arámiul is beszélt otthon, ami a héberrel, a Szentírás eredeti, immár halott nyelvével rokon; volt valami összeesküvés-szerű abban, ahogy az arámit használták; József úgy gondolta, hogy amíg csupán arámiul beszélő közvetítő kereskedőkkel is üzletelnie kell, csak tanulják meg ezt a nyelvet a gyerekei is, még jól jöhet nekik.

A római zsidók rég nem tudtak sem arámiul, sem héberül, és az előimádkozók héber szövegét az imaházban a hívek számára göröggre fordították. Létezett már a Szent-

írás görög fordítása, a Septuaginta, amit hetvenkét zsidó fordított le Fárosz szigetén, Alexandriában hetvenkét nap alatt, vagy kétszáz évvel korábban, és otthon, egyedül imádkozván, mindenki ezt a görög Tórát olvasta magának hangosan. Kívülről nem volt szabad a szent szövegeket idézni, nehogy az a végzetes hiba történjék, hogy valaki rosszul emlékszik, és mást mond, mint ami írva van, mert annak beláthatatlan következményei lehetnek az egész Teremtésre nézve. Az imaházban azonban, a közösség előtt, elvileg rögtönözve fordították a héber szöveget. Az persze nem volt tiltva, hogy valaki a Septuaginta aznapi adagját betanulja, de úgy kellett tennie, mintha a hébert értené, és azt fordítaná.

Uri gyerekként nemigen gondolt rá, hogy anyjának arámitudása nem egészen magától értetődő, s hogy a többi anya jobban ragoz görögül, mint az övé. Kamaszkorában tűnődött el először arról, hogy anyjának Sára a neve, márpedig ezt a nevet, addigra megtudta, gyakran adták a zsidó hitre áttért prozelita nőknek. Akkor már nem volt jóban az apjával, és nem kérdezte meg, vajon zsidónak született-e Sára. Anyját meg aztán végképp nem akarta erről megkérdezni, vele soha nem volt jó viszonyban, anyja csak azzal törődött, hogy a férje meg a gyerekei a vallási parancsokat szigorúan és maradéktalanul tartsák be. Ha Sára nem zsidó volt eredetileg, amire vallási túlbuzgalma is utal, a frissen áttértek már csak ilyenek, akkor rabszolgának született, és József váltotta ki. Ha Józsefet üzleti ösztöne is vezette, akkor olyan rabszolganőt választott, aki tudott arámiul, tehát Szíriából vagy Babilonból származót. Uri úgy gondolta, hogy apja, aki kicsi korában elárvult, nem lehetett elég tehetős, hogy zsidó lányt kapjon, még a hozományról lemondva sem minősült eléggé jó partinak, ezért kellett rabszolganőt elvennie. A Palesztinában érvényes törvények szerint ebben az esetben ő, Uri, egy prozelita rabszolganő fia igen alacsony származású lenne odaát, az óhazában, mert az anyja származása illetné meg őt is. Ugyan nem lenne sem rabszolga, sem prozelita, izraelitának számítana, ám azok közt a legméltatlanabbnak. Milyen szerencse, hogy a zsidó Rómában született, ahol csak az apai leszármazás számít.

Latinul Urinak nem volt könnyű megtanulnia.

A zsidónegyed fiataljai csak törték a latint; nemigen jártak át a Tiberis másik partjára, ahol az igazi Róma feküdt, megelégedtek a Túlnan belterjes életével, ha pedig mégis átmerészkedtek, a görög anyanyelvükkel remekül elboldogultak. A Túlnan nem zsidó lakói is görögül beszéltek, vagy pedig olyan nyelvet használtak, amit rajtuk kívül nem ismert senki.

Szokásuk volt a zsidóknak, hogy görög betűkkel írták a latint, az inkább kézre esett nekik. Persze a héber betűket is megtanulták, ők asszír írásnak nevezték, hogy legalább a Semát fel tudják olvasni maguknak, meg az ünnepi zsoltárokat szükség esetén, ha erre az imaházban éppen felkérlik őket. Olykor a három ábécét egyetlen mondatban, sőt egyetlen szóban is keverték. Uri élvezte az ilyen keverést, ő nem hanyagságból vagy tudatlanságból, hanem játékból tett át héber ábécére latin vagy görög szöveget és viszont; kitalált magának rövidítéseket mind a három nyelven, hogy gyorsabban tudjon másolni, ha olyan tekercest kapott kölcsön pár napra, amely különösen érdekelte; kihagyott magánhangzókat, diakritikus jeleket, úgyhogy rajta kívül a gyorsírását senki el nem tudta olvasni, és pár hónap múlva már ő maga sem. A tisztán héber szöveget bal kézzel írta jobbról balra, a görögöt és a latint jobb kézzel balról jobbra, maga sem tudta, miért. Igen meglepődött, amikor olyan tekercshez jutott, amelyből kiderült: létezik már görög és latin gyorsírás, más is feltalálta, amit ő; boldogan tanulta meg azokat is.

Gaius Theodorus, írta le a hivatalos nevét hol így, hol úgy kiskorában, mert az Uriel nevet, ami azt jelenti, hogy „Isten az én fényem”, csak családi körben használták; nem is tudta senki, hogy otthon erre a névre hallgat.

Apja sem József volt hivatalosan, hanem Lucius Ioses.

Uri nevében a Gaius a patrónusának első neve, József pedig a Luciust a patrónusa apjának nevéből vette át, aki József apját felszabadította. Ez volt a szokás: a szabados zsidók első neve, amely gyakran az egyetlen is maradt, a patrónusuk nevével volt azonos; így lett a római zsidóknak elsősorban latin, másodsorban görög nevük, és nem volt sémi neve szinte senkinek. Hogy Józsefnek az apja mégis sémi nevet adott, árulkodó: a rabszolgaságot nehezen viselte, és visszavágyott Palesztinába, amelyet pedig sosem láthatott, hiszen ő is Rómában született rabszolgának, sőt már az apja is.

Latin és görög nevük volt hát a római zsidóknak, de attól még zsidók voltak: tréflit nem ettek, a szombatot és az ünnepeket megtartották, és imádkoztak előírászerűen és szorgosan.

Ha éppen nem olvasott vagy jegyzetelt, Uri a zezugos, cikcakkos udvarban körülbelül a harmadik házilag látott el szabad szemmel hunyorogva, és a hatodik-hetedik házilag az ujjai között. Akart ő látni élesen, eleven sebként élt benne az apja megjegyzése, néha, reggel, szemét próbálgatván, jobban is látott talán, de aztán estére meg kellett állapítania, hogy aznap sem akart jól látni eléggé.

Deszkából eszkábált magának egy ornyeregbe helyezhető alkalmatosságot nemrég, hogy ne kelljen állandóan az ujjain keresztül néznie; két kicsi lyukat fűrt bele a szeme számára, és amikor feltette az orrára, a két lyukon keresztül szép, bár szűk képet kapott. Szép volt a kép, mert minden dolog élesebb lett így, és egymáshoz képest határozottabb helyszínű, mint amikor egy szemmel hunyorgott bele a hüvelykujja és mutatóujja által képezett lyukba, éppen olyan, mint amikor mindkét szeme elé odaemelte a két öklét, és azokon keresztül nézett. A deszkának megvolt az az előnye, hogy egy kézzel lehetett tartani. Ezzel az orrdeszkával azonban a vackán kívül nem mert mutatkozni, kinevették volna. Még az ablakához sem mert közel állni, sem ezzel az eszközzel az orrán, sem anélkül, mert tudták az udvarban, mindent tudtak, hogy ott szokott ácsorogni, és bámul kifelé; csúfolták is emiatt, és az apja is felszólította, hogy ne tegye: „csúf dolog a kémkedés”, mondta ebből az alkalomból; úgyhogy Uri a zug mélyén, az ablaktól a lehető legtávolabb ácsorgott hosszasan, és remélte, hogy a félhomályba kívülről nem látni be. Mesélték, hogy a gyöngye szemű gazdag latinok ügyesen csiszolt gyémántot tartanak a szemük elé, azon keresztül néznek, és mindent jól látnak; ilyenél Uri nem találkozott, drágakövet sem látott még soha.

Félt, hogy teljesen meg fog vakulni.

Nem volt gyakori a vakság az udvarlabirintusban, és aki megvakult, az sem mászkált odakint, de hallani lehetett, hogy ezt vagy azt az embert az Úr haragja sújtotta eképpen. A vakokat, a trachomások kivételével, nem különítették el, nem számítottak tisztátalannak, csak szerencsétlennek. Uri napokon, heteken és hónapokon át töprengett, ugyan mi is történt, vajon az Isten eleve vaknak rendelte-e, vagy egyszerűen, sok egyéb dolga mellett, nem figyelt oda rá, vagy netán a Sátán avatkozott közbe, vagy inkább a Fátum, a Sors okozza-e nagy baját – Urinak vegyes zsidó–latin–görög képzetei voltak, mert sokat olvasott. Azt végképp nem értette, miért nem született vaknak rögön, ha már ez a sorsa – hogyhogy menet közben változtat a szándékán az Úr? Miféle meggondolások vezethetik Őt vajon? Kutatott addigi gyermeki múltjában Uri, de oly

hatalmas vétket, amiért feltétlenül meg kellene vakulnia, az Isten iránti legjobb szándékkal sem tudott utólag felfedezni a tetteiben.

A legkézenfekvőbb magyarázat volt a legmerészebb: nem törődik az Úristen senkivel, még kiválasztott népének egyedeivel sem, Őrá csak a Teremtés műve volt bízva, meg az, hogy a kőtáblákat Mózes révén a népének eljuttassa. Ez a magyarázat nem Uri fontolgatásainak eredetiségéből származott: az Úristent a római zsidók, a zádokisták, akiket szaducceusnak is neveznek, s akik csak Mózes öt könyvét fogadták el és semmi egyebet, a szóbeli hagyományból semmit, ilyennek képzelték el testületileg, s ez volt a jeruzsálemi főpapság hivatalos álláspontja is: a Teremtő nagyvonalúan megteremtette a világot, s benne az embert, hogy legyen, aztán magára hagyta, életébe a továbbiakban nem szól bele, mindenki azt kezd az életével, amit akar, természetesen csak a Törvény szabta kereteken belül, ám aki a Törvényt megszegi, arra persze lesújt.

Él az ember, ahogyan tud, aztán meghal, és nincs pokol, nincs menny, ahogyan a primitív zsidók képzelik odaát, Palesztinában; nincs lélekvándorlás, amiben a primitív, farizeus zsidók szintén hisznek, és nem támad fel senki, csak azt követően, hogy eljövend a Felkent, de ez még odébb van: nem szenvedtünk még eleget, hogy kényszerűen megtisztulni képesek lettünk volna már, mondta egyszer az apja, ellentétben a hiszékeny palesztinai zsidó földművesek, a lelkiileg szegény am-haarecek buta, elvakult, korlátolt és káros képzetével, amelyekről borzongva és helytelenítőleg szoktak megemlékezni a Palesztinából a római zsidónegyedbe visszatérő kereskedelmi utazók.

A feltámadásról sokat töprengett Uri a vackán, és megállapította: ha szemernyi részvét van a Teremtőben, a feltámadást lehetővé teszi, s ő, Uri, sok szép, okos, bölcs emberrel fog találkozni majdan, akik az ő születése előtt éltek, s az ő halála után élnek majdan, és időtlen, tartalmas társalgást folytatnak a végítélet utáni, idő nélkülivé váló, illatos és fényes térben, ahol a testek súlytalanná, fájdalomtalanná válnak, és úgy fognak lebegni, és szárnyak nélkül is úgy tudnak majd repülni az éppé varázsolt emberi testek, ahogyan legszebb álmaiban ő szokott, mintegy a végítélet utáni lét előzeteseként. Ez így ésszerű, így természetes, mert ha esetleg nem lenne feltámadás az idők végeztével, az egyes ember életének az égvilágon semmi értelme sem volna.

Uri vagy az udvar életét bámulta hunyorogva, sejdítvén, hogy voltaképpen boldogan, amiért lát még, vagy pedig olvasott.

Tanítani nem kellett már semmire, ő taníthatott volna másokat, de ehhez nem volt kedve, holott még az apja is kérlete. Ha már nem teljes értékű férfi, legalább haszna legyen belőle a közösségnek, és a tanárt meg is fizetik, ez sem utolsó szempont. A tanára, Eusebius is kérlete, aki Urit szerette, és képességeit becsülte, de hiába: Uri a közösséget utálta.

A többiek jól láttak, ő nem.

A többieknek nem fájta a fejük, a lábuk, a derekuk.

A többiek jól tudtak harapni, ő csak a jobb oldalon, mert baloldalt a fogai nem értek össze, és ott már el is kezdtek lötyögni, ami a korai fogvesztés előjele. Az pedig szörnyű, hogy a végleges metszőfogai annyira előremerednek, hogy a száját nem is tudja becsukni tőlük rendesen. Igaz, e metszőfogak miatt a nyelvvel képzett résen át szépen tud fütyülni, és ennek olykor a csodájára járnak, de inkább nőttek volna szabályosan a fogai.

A többi korabeli fiú még nem kopaszodott, ő már tizenhat éves kora óta.

A többi nem volt szörnyszülött, ő igen. Nem látszott ugyan nyomoréknak, de ő annak érezte magát, és az is lett.

De nem csak a testi bajai miatt zárta be magát a vackába.

Vagy öt éve, amikor még jobban látott, nem sokkal a bármicvéja után, tehát azt követően, hogy az imaházban ünnepélyesen férfivá avatták, elég gyakran mászkált át a Tiberis másik oldalára. Oda mehettek Rómában a zsidók, ahová csak akartak, és Uri, hála a nagypjának, aki rabszolgaként a váltságdíjat kinyögte, megnősült, fiat nemzett, s rögtön utána meg is halt, Uri, az unoka, már római polgárnak született.

Zsidó volt, ám teljes jogú római polgár is, aki a nem római és nem itáliai egyénekre kivetett adót a rómaiaknak nem fizette, sőt Róma fizetett őneki: az uraság közbenjárására odaítélték neki a tesserát – amely törvény szerint tizennégy éves korától járt neki, de a magisztrátus képes volt évekig húzni-halasztani a dolgot, ha nem dörrennek rá –, azt a kis ólomlapocskát, amelybe kicsi lyukat fúrt, s a tunikája alá rejtve, a nyakába akasztva hordta, hogy el ne lopják, s kezével a mellén kényszeresen, rövid időközönként ki-kitapogatta.

Ennek felmutatására a Marsmezőn lévő legnagyobb kiosztóhelyen megkapta a római dologtalan szabadosok, a libertinusok, más néven a proletárok, a csupán nemzőképességgel rendelkező nincstelének havi fejkvótáját gabonából. A húst a Tiberis jobb partján, otthon váltotta ki, kóser húst a másik parton nem lehetett szerezni; a bort is ott vételezte. Akadt jó pár kocsmá odaát, amely azt hirdette magáról, hogy kóser ételt és italt is tart, ezektől a kocsmáktól azonban eltiltotta a közösséget a római gerosia, más néven szinedrion, vagyis júdeai néven a Szanhedrin, az egyes gyülekezetek rendszertelen időközönként ülésező felettes hatósága, érdekelt lévén abban, hogy mindenki csak a hivatalos transtiberisi zsidó mészárosok termékeit vegye, s hogy csak azt a bort igya, amelyet a nagy hatalmú római zsidó borkereskedők árulnak. A borral még a húsnál is jobban lehetett keresni, mert ünnepi alkalmakkor a borivás kötelező; a borkereskedők árulták azokat a tisztátalanságtól megszabadított, kétfülű, fehér agyagból égetett flaskákat is, amelyekből a bort inni kellett. Sok bort ittak a római zsidók és nem zsidók, mert a bortól nem kaptak hasmenést, a víztől viszont gyakran. És valahogy úgy alakult, hogy a tiszta olívaolajat is éppen ezek a kereskedők szállították Palesztinából a római közösségnek, és az itáliai olaj használatát főbenjáró bűnnek minősítve megtiltották, és ezt a gyülekezetek közös vezetősége újra meg újra jóváhagyta, lévén e közös vezetőségben, a vének között bor- és olajimportőrök nagy számban találtak.

Uri a tessera révén járó fejadagból rátartian jóval kevesebbet fogyasztott, mint amennyire a fejadag kiszabói feljogosították, ezért apja mellett ő is családfenntartónak érezhette magát. Azokon a napokon, amikor a tessera felmutatására az adagját kiszolgáltatták, vele volt egész családja, vagyis az apja, az anyja és a két húga; együtt cipelték haza a raktárból a számukra kiutalt élelmet. A gazdagabbak talyigával mentek, ők zsákokkal. Ilyenkor Uri boldog volt, hogy a véletlen folytán, a sose látott nagypjának hála, segíthet a családján. Apja sem látta az apját, mert pár hónapos volt József, amikor Tadeus meghalt huszonöt évesen, a rabszolgák átlagéletkoránál öt évvel korábban; nem tehetett jót az egészségének, hogy a váltságdíjat hosszú évek kemény munkájával kinyögte.

Ha a havi kiosztás szombatra vagy zsidó ünnep napjára esett, ők az áldott emlékeztető Augustus császár most is érvényes rendelete értelmében hétfőn mehettek érte kivételesen, illetve az ünnep elmúltával; ezt a rendeletet Tiberius nem vonta vissza még akkor sem, amikor a zsidókat kiűzette. Akadtak tesserával rendelkező zsidók, akik azokban a hónapokban Róma környékén rejtettek, ám pofátlanul visszalopakodtak a Városba, és a magisztrátus ételosztói fogukat szíva, ám tiltó határozat híján kénytelenek voltak az adagjukat kimérni. Akadt olyan kiűzött zsidó, mesélték, aki a vonakodó

hivatalnokot perrel fenyegette meg, és a hivatalnok engedett végül, pedig hívhatta volna a vigileket, hogy a hepciáskodó zsidót tartóztassák le. Bolond a világ, mindig bolond volt, és az is marad a Felkent eljöveteléig.

Igazság szerint József is lehetett volna római polgár, mert három gyereke született, és Augustus rendelete, amely szerint a háromgyermekes szülők kapjanak római polgárjogot, az érvényét nem vesztette el. Próbálta is rábeszélni az apját Uri, kérvényezze a polgárjogot a gyerekeire hivatkozva, a patrónus közbenjárására ő is biztosan megkapná, s azontúl neki is lehetne tesserája.

József azonban nem akarta.

Jó neki így is, mondta József. Uri erősködött, és az apja végül kibökte: inkább megdolgozik a pénzért, mert akadhat nagyon nagy ügy egyszer, igazán fontos ügy, és majd abban kéri Gaius Lucius, a patrónus segítségét, addig nem akarja háborgatni, nehogy a nyomuló kérelmezőt időnek előtte megutálja.

Uri látta, hiába érvel, így többé nem hozta szóba a dolgot. Eltűnődött, mi lehet az a nagyon nagy ügy. Csak nem újabb kiűzetéstől fél az apja?

Gyakran sétálgatott Uri magányosan odaát, a Tiberisen túli Rómában, az „igaziban”, és bámészkodott. A folyón túlról érkezett odaát; valahogy mindig valamely folyón túl laknak a zsidók, a nevük, a héber is ezt jelenti: Babilonban is az Eufrátesz túl-só partján laktak, mielőtt megengedték, hogy elinduljanak haza, Nyugatra.

Uri mászkált, bámészkodott, nem volt semmi dolga, fizikai munkára alkalmatlannak bizonyult. Akkor mondtak le róla végleg, amikor rábeszélték Józsefet, adja tetőfedőnek, az könnyű munka. Urinak tériszonya volt, a legelső munkanapján leesett, és eltörte a jobb karját. A karja összeforrnt – szerencse, hogy a bal keze amúgy is ügyesebb volt, bal kézzel írt héberül és arámiul, ez alkalomból görögül meg latinul is megtanult ballal írni –, és azóta békén hagyták az apját.

Amikor a mészégetéssel jött elő József, mert az is jó szakma, Uri fellázadt, és kiabálni kezdett: ő nemhogy mészégető, de üvegfúvó sem lesz soha, inkább meghal. Ez megrázta Józsefet, aki üvegfúvóként kezdte, vagyis voltaképpen aranyművesként, mert a zsidók tudtak csak hajszálvékony aranyábrázolatok köré üveget fújni az egész Római Birodalomban, és szó nélkül otthagytá a fiát, aki felháborodásában még percekig üvöltött és ugrált, és azzal fenyegetőzött, hogy beáll dokkmunkásnak.

Ez komolytalan volt, a fájós lábával és a vacak derekával egy napig sem bírta volna a cipekedést. A bőrcserzésen kívül ez volt a legalantasabb munka, amit zsidók vállaltak. Rosszul fizették, de ha valakinek volt tesserája, az ingyenjuttatásból és a dokkmunkási kiegészítő jövedelemből többgyermekes családot is eltarthatott. Meg hát a rakományt meg is lehetett csapolni, ha a hajcsár nem figyelt oda, és nem figyelt oda, ha a zsákmányból maga is részesült.

Zsidó szállítmányt zsidó munkás elvileg, a vallás szerint nem csapolhat meg, de nem zsidót igen. Nehéz azonban megállapítani, mi jön Júdeából vagy Alexandriából a zsidóktól, és mi az, ami nem tőlük jön. És nem is zsidó már az áru, ha nem zsidóhoz jut majd, hiába tiszta eredetileg, a célállomás bepiszkolja. A bér kevés, a család nagy, lopni a szükség tanítja meg az embert, amit nem az Isten idéz elő, hanem az Isten igéjét meghallani süketek. Az istentagadóknak kárt okozni istenes cselekedetként is felfogható. Pontosan annyit loptak hát a zsidó dokkmunkások, mint a többiek: amennyit éppen lehetett. S hányan loptak egy-egy rakományból útközben! És ez még semmi azokhoz képest, akik számításból hajtják fel az árat, azok vannak csak sokan!

De azért dokkmunkásnak lenni a zsidók közt is alantas foglalkozásnak számított. S mert tisztátalan árukat is ki kellett rakodniuk, megtisztulásuk elősegítéséért a papok

is levették a sápot, akik senkinek sem engedték el a rituális fürdő adóját, ami pedig Palesztinában nem létezett, és Rómában sem az összes imaházban volt mikve.

A Tiberisen sajkák és sekély merülésű hajók hozták fel az árut Ostiából, hozták az árut éjjel-nappal, egymásba ütköztek, mintha megcsákyáznák egymást, kereskedelmi miniháború dúlt a kikötői helyekért, éjjel-nappal folyt a pakolás a Tiberis mindkét partján, és prosperáltak a kocsmák és a kuplerájok. Részeg volt a parton és a hajókon mindenki, zsidók és nem zsidók egyaránt, és nem is lehetett tudni, ki kicsoda, mert mind görögül ordított és káromkodott. S voltak ugyan csigás emelők is rendszeresítve a dokkokban, de a rakodás elsősorban mégis kézzel folyt. Pakolták és cipelték a bálákat, amelyeket szinte nyomtalanul nyelt el, falt fel ez a hatalmas város, s ürített ki magából a csatornába, amelyek szintén a Tiberisbe ömlöttek. Nem csoda, hogy a zsidók óvakodtak inni belőle, és mosni se mostak benne soha, járvány idején pedig a dokkmunkásokat elkülönítették.

A járvány megállapítására a Palesztinában régóta ismeretes receptet használták: ha egy ötszáz fős közösségből egymást követő három nap alatt naponta háromszor három hullát visznek el, akkor az pestis. Ha kevesebbet, akkor az nem pestis, és karanténra nincs szükség. Letagadtak egyes gyülekezetekben hullákat a szegények ilyenkor, hogy a családfenntartók tovább dolgozhassanak, és csak később jelentették a haláleseteket; ez ellen az archisynagogosok erélyesen felléptek, valamint a léviták is, akik a temetések jól fizetett szakértői voltak; óriás perpatvarok keletkeztek mindebből másodnaponta, harmadnaponta; minden volt akkor is, ami szokott lenni mindenütt, ahol csak ember a többi ember által közrefogva, megbéklyózva él.

Még egy kísérlete volt Józsefnek, hogy emberi munkához juttassa a fiát.

Megüresedett a gyülekezetükben a grammateus állása.

Írnok a grammateus, jegyző és titkár, az archisynagogos jobbkeze, befolyásos egyén, mert a gyülekezet vezetőjének sügni és sugallni tud bármikor akármit; tud kicsit használni, és tud nagyon ártani. Beteg is volt, feledékeny is volt az előző grammateus, Fortunatus, amikor meghalt, mégis a gyülekezet sok tagja kísérte ki a Via Appián lévő katakombához a testét, jelen volt a temető félkörívű, apró amfiteátrumra emlékeztető, lépcsőzetes bejáratában tartott temetési ünnepen József és Uri is.

Nem nagy egy ilyen zsidó gyülekezet Rómában, és ha valaki meghal közülük, az a kisvárosnyi öt-hatszáz férfi a temetésen ott van, és nők és gyerekek is jelen lehetnek, mert Rómában a nők a férfiakkal szinte egyenrangúak, nem úgy, mint Palesztinában, ahol a nő semmit sem ér.

Hosszú volt az út, nem a távolság miatt, a Túlán és a városkapun közvetlenül túl fekvő temető között lehetett vagy három-négy stadion mindössze, de hétszer kellett leülni útközben, először persze a Zsidó hídon, amelynek a szigeten inneni részét hivatalosan Pons Cestiusnak, a szigeten túli részét Pons Fabriciusnak nevezik, s valaki, mindig más, hétszer ecsetelte hosszan az elhunyt érdemeit.

Nem ettől volt ez a temetés emlékezetes, hanem mert pap is volt éppen a gyülekezetben Jeruzsálemből, Philippus. A Pészahot Rómában töltötte, és Pentecostig, vagyis Pünkösdig maradt, s ha már ott volt, a temetés alkalmával is megáldotta a népet. Nagy dolog a papi áldás, mert azt nem pap nem mondhatja el; Uri is mindig borzongott, valahányszor, egy-egy nagy ünnep alkalmával a méltó személy, Áron leszármazottja ki mondta. Philippus nem mehetett a holttest közelébe, s nemcsak nem láthatta a teteget szállító kordét, de az árnyékot sem vethetett rá, mert tisztátalanná tette volna; a temető félkörívű bejáratában áldotta meg Philippus a gyászolókat, szintén méltatva az elhunyt érdemeit, kifejezve reményét, hogy az általános feltámadás már nincs messze,

s az élőknek és holtaknak nem kell már sokáig nélkülözniük egymás társaságát; felolvasta az imát, a jelenlévők sírtak, és áment mondtak rá, majd a papot elvezették, és a kordét csak akkor húzták a temető bejárata elé, amikor Philippus messze járt. A fehér vászonba csavart testet a lévita temetőszolgák, akik a beszéd alatt az ásójukra támaszkodva unottan báméskodtak, a kapun át levitték a mélybe. A családtagok megszagatták ruhájukat, majd bementek a kapun, hogy lássák, melyik lyukba helyezik a testet, s hogy a katakombá falába, a tufába vájt sekély, téglalap alakú mélyedésre ráhelyezzék a magukkal hozott vékony márványlapot, amelyen Fortunatus neve állt csak, meg az, hogy hatvanegy évet élt, és grammateus volt. Fortunatus legidősebb fia a Tóratekerccsel ment le, fejét a nyaka közé húzva az alacsony bejáratban, a többi családtagnak égő fálya és olajmécses volt a kezében, hogy a föld alatti járatokban lássanak is valamit.

József váratlan kijelentést tett ekkor: kérte, Uri csak akkor lépjen be a föld alá, amikor őt, az apját temetik, és ne lépjen be oda soha többé. Kérte, Sára és a lányok maradjanak kívül. Azt is kérte, hogy a sírlapján ne legyen egyéb, csak egy menóra. Se a neve, se az életkora, semmi más. Ne legyen a sírlapjára festve vagy karcolva se madár, se sófár, se borosflaska, se lulav, se etrog; semmi.

Urit megrázta, hogy az apja a haláláról beszél.

Nem sokkal később rájött, apja őt szemelte ki, hogy Fortunatus örökébe lépjen, és ezzel a vallomással már erre akarta előkészíteni lelkileg.

Noha apja érzelmi zsarolását megalázónak és alattomosnak érezte, a jegyzői munka nem lett volna ellenére. Kényelmes állás, nem is kell naponta ott lenni az imaházban, otthon is lehet körmölni a mindenféle érdektelen iratot, csak az a kellemetlen, hogy az archisynagogos szolgája lesz, és nem beszélhet neki vissza.

Az archisynagogos nem pap, hanem polgári személy, aki tekintélynek örvend a gyülekezetében, például mert pénze van, és általában öt-tíz évre választják, hogy a gyülekezet dolgait intézze. Annianus, a mostani archisynagogos rátarti, hisztérikus ember, nehéz kijönni vele, viszont a grammateusnak jól fizetnek, kétszer annyit, mint egy tanárnak, és négyszer annyit, mint egy mészégetőnek. Igaz, hogy az üvegfúvók sokkal jobban keresnek, az ügyesebb kereskedők pedig náluk is jobban, de egy grammateus jó parti, válogathat a lányok között. Húszéves koráig csaknem minden római zsidó fiú megnősül, egy éve van hát még. Grammateusként szabadon válogathatna a tizenkét évesnél idősebb facér lányok között, és azok nagyon sokan vannak, és minden apa retteg, hogy vénlány marad a lánya. Uri irtózott a nősüléstől, de belátta, hogy a sorsát nem kerülheti el. Napokig izgatta, hogy szemelgethetne a lehetséges jelöltek között, a lányokra méricskélő szemmel nézett, idomaikat latolgatta, és rettenetes álmokat látott, és reggelente a tunikáját sietve kimosta. Sem Sára, sem József nem tett megjegyzést a kötélén száradó tunikájára soha, úgy tettek, mintha nem látnák.

Egyik este József dühöngve mondta: Honoratus a tizenhat éves idióta fiát akarja benyomni grammateusnak, pedig alig tud írni, a görögön kívül semmilyen nyelvet sem beszél, és számolni sem tud. Honoratus gazdag, befolyásos ember, a szírek negyedében három bérháza van, és a felesége az unokahúga Tullius Basileusnak, a bankárnak. Honoratus fiát csak olyan ember tudná kiütni, mint Uri.

Uri nem szólt semmit, csak bólogatott. Gaudentius, a fiú annyira hülye, hogy a grammateus állására semmi esélye sincs.

József boldogan elmosolyodott, Uri hallgatását beleegyezésnek vette, minden követ megmozgatott, mégis az az idióta lett a grammateus, Annianus neki kedvezett.

Uri megnyugodott. Nem olyan jó dolog jegyzőnek lenni egy hisztérikus archisynagogos alatt. A nősülés is ráér.

Aztán Gaudentius, Honoratus idióta fia két hónappal később váratlanul meghalt, élt tizenhat évet, két hetet és három napot, rá is vésték a sírlapjára szépen, Uri a zugban imádkozott érte. Őszintén szánta azt a hülyét. Nem tehetett róla, hogy az Úristen kegyelméből semmit sem fogott fel az életéből.

József felélénkült, és újra látogatni kezdte a gyülekezet befolyásos tagjait.

Aztán a gyülekezet befolyásos tagjai Annianus javaslatára úgy döntöttek: Honoratus majdan megszületendő fia legyen a grammateus, s amíg e fiú meg nem nemződik és meg nem születik, legyen e tisztég helyettesítve mások által, akik háromhavonta váltják egymást. Józsefet biztosították, hogy Uri e helyettesítők listájára előkelő helyen van felvéve, noha vaksi. József erre mondott nekik valami cifrát, így aztán Gaius Theodorust, Lucius Ioses fiát a listáról nyomban törölték.

Ettől kezdve Uri békében és biztonságban élt, és ha nem a zugban olvasott, odaát, az igazi Rómában tekergett.

Sok mindent látott és hallott, és a kóborlásairól szívesen beszámolt volna az apjának, de az apja a vele való beszélgetést kerülte. Szívesen beszámolt volna a barátainak, de nem voltak barátai. Kínevették és gúnyolták a testi hibái miatt, és utálták, amiért jobban ír, olvas, számol náluk, és mégsem dolgozik.

Boldog, magányos kóborlásait az élete végéig folytatta volna, eléldegélt volna az álam és a patrónusa adományaiból, tengődött volna olvasgatva, élőködön, gondtalanul és igénytelenül, ha nem történik valami.

Váratlanul, egyik napról a másikra zavargás tört ki odaát: letették Sejanust, aki a Capri szigetén élő Tiberius császár teljhatalmú megbízottjaként despotikusan uralkodott (mármint a latin gazdagokon, mert a zsidókat nem bántotta: nem érdekelték); elfogtak egy csomó embert, és a testőrgárda teljes vezetését lecserélték, sőt fel is koncolták már. A Forum közelében, az aranyművesek utcájában, a Via Sacrán bóklászott éppen Uri, szerette nézegetni az ékszereket, akkor kezdtek kiabálni a polgárok, és sodortatott a hullámzó tömeggel a Tiberis felé, lökdöstetett a Gemonia lépcső aljába, ahol a hullákat közszemlére tették ki. Ott látott hullát életében először, nem is egyet, legalább egy tucatot, többnek nem is volt feje már. Uri szeretett volna eliszkolni, de a tömeg nem engedte, sőt az első vonalba lökték, közvetlenül a velük szembe forduló és a tömeget visszafelé taszigáló katonák elé, amikor a hóhér és a segédei egy kamasz fiút és egy tíz év körüli kislányt hurcoltak a hajuknál fogva a lépcsőhöz; hosszú, szőke haja volt mindkettőnek, hurcoltatásra éppen megfelelő.

– Sejanus gyerekei! – kiáltották a tömegben.

Uri közel állt a lépcsőhöz, úgyhogy látta.

A hóhér először a fiúnak esett neki, a fiú igen bölcsen nem tiltakozott, és egy csapásra lerepült a feje.

A kislány azonban sírva kiabálta: nem kéli, hogy elkövetett valami bűnt, és kéri, büntessék is meg érte, mint a gyermekeket szokták, de főbenjáró bűnt soha nem követett el, ne vegyék el az életét.

Csönd lett. A hóhér habozott.

A tömegben azt kiabálták:

– Szűz lányt megölni nem szabad!

Ez igaz volt, ennyire Uri is ismerte a római jogot, amelyet merőben önszorgalomból tanulmányozott, mert őket, saját kérésükre, a nagy Augustus engedékeny rendelete értelmében csak a zsidó jogra okították. Nem valami bölcs döntés, gondolta Uri sokszor, hacsak nem az volt a ravasz Augustus célja, hogy zsidóból ne lehessen ügyvéd.

A hóhér gondolt egyet, szétnyitotta a tógáját, az ágyékkötője alól előkapta a hím-

tagját, és elkezdte a jobb kezével húzogatni, amíg meg nem merevedett. Nagy farka lett a hóhérnak, vagy félrófnyi, a makkjáról a fitymája eltűnt, olyan lett a szerszáma, mint egy vízszintes, hosszú szárú kalapos gomba. A katonák nekiestek a kislánynak, letépték a ruháját, leteperték, és kétfelé húzták szét a vékonyka lábát. A hóhér letérdelt, és belevágta a hímtagját. A kislány sikított. A hóhér a tömeg ütemes biztatására egyre gyorsabban mozgott, a feneke fehéren villogott, aztán felüvöltött, megremegett, a fejét felszegte, és lihegett. Kihúzta a farkát a kislányból, véres volt, büszkén felmutatta, ellépdelt a tömeg első sora előtt, akár egy győztes hadvezér, jobbájában a még mindig felmeredő véres farkával, a baljával integetve, a tömeg röhögött, majd a hóhér felvette a kardját, és megittasulva döfölni kezdte a kislány testét. Összevissza szabdalta, csak miszlikek maradtak belőle. Ezeket a darabokat dobták és rugdosták a lépcsőre, a többi hulla közé.

A tömeg, amely addig lelkesen biztatta a hóhért, elcsöndesedett. Ez még a római plebsnek is sok lett. A hóhér megérezte a hangulat változását, gyorsan magára csavarta a tógáját, és a segítőkkel együtt elinalt.

A tömeg némán, elégedetlenül oszlani kezdett. Egy koldus még felment a lépcsőre és az egyik fejtelenn hullát kezdte megerőszkolni; erre aztán a maradék katonaság sürgősen a Tiberisbe dobálta a hullákat.

Uriról patakozott a veríték, didergett, a szíve kalapált, szédült, az izzadság a szemébe vette magát, csípte, a gyomra háborgott. Végig el akarta fordítani a fejét, de nem volt rá képes. Azt kiabálták: várjatok, most hozzák Sejanus feleségét, nézzük meg, hogy gyászol, de ő futott, amennyire bírt. Útközben a saját lábára hányt. Nem emlékezett rá, melyik hídon ment át, vagy az Aemilius hídon, vagy a Zsidó hídon át kellett futnia, azok vezettek a zsidóvárosba. Bevette magát a vackába, és hetekig ki se mozdult.

Nem is mozdulhatott volna, megtiltották a vének.

Valaki meglátta a hídon, amint mocskosan, lihegve fut hazafelé, és jelentette. A vének összeültek, és behívták az apját. József azzal védekezett, hogy Uri férfikorú, dolgozni nem tud, és oda megy, ahová akar. A vének azonban, akik hetvenen voltak, hogy a jeruzsálemi Szanhedrint nagy ritkán, csakis a legfontosabb ügyekben összegyűlve, méltó módon leképezzék, és az egyes gyülekezetek tekintélyes családfelei voltak a tagjai, hosszas vita után arra a következtetésre jutottak, hogy bárki, aki ezekben a vesztes napokban és hetekben odaát jár, ahol dül a megtorlás, az egész római zsidó közösséget veszélyezteti.

– Nem keveredhetünk bele – mondták –, ez a latinok dolga, nekünk semmi közünk hozzá, és nem szabad, hogy az eszükbe jussunk. A fiad veszélybe sodort valamennyiünket, bár igaz, hogy nem szándékosan. Amíg nem üzenünk, a házdat nem hagyhatja el.

Józsefnek meg kellett hajtania a fejét.

Ebből az alkalomból váltott pár szót a fiával. Azt magyarázta neki, hogy mások is jártak odaát, de azok nem kaptak szobafogságot, jellemző, mert, mint mondta, „mi vagyunk itt az őshonosak, nem ők, és ezt sose fogják megbocsátani nekünk”.

Nem kérdezte meg, mit is tapasztalt Uri a felbolydult Rómában, az igaziban.

Uri némán hallgatta. Már kiskorában felvilágosították, hogy a római zsidó közösségben megannyi feszültség lappang, s hogy a „régiek” és az „újjak” között ádáz vetélkedés folyik.

A régiek azoknak a leszármazottai, akik az első zsidó fogolyzárlattal kerültek Rómába. Abban az évben hurcolták el őket Júdeából, amikor Pompeius elfoglalta Jeruzsálemet. De nem Pompeius ejtette őket foglyul, hanem Gabinius, aki az Alexandros mellett harcoló zsidók közül háromezret lemészárolt, másik háromezret pedig foglyul

ejtett. Fájdalom, a római zsoldosok oldalán zsidó katonák, Aristobulos – Alexandros testvére – parancsára is harcoltak a hitsorsosaik ellen; Nagy Heródes hatalomra kerülése ugyanígy történt később, római segítséggel, amikor megint zsidók mézároltak zsidókat tízezzrel.

A Gabinius által elhurcolt háromezerben találatott Uri úkapja.

Hozzájuk képest új jövevénynek számított Rómában az a harmincezer ember, akiket Cassius ejtett foglyul nem sokkal később, amikor Szíriából betört Júdeába, és elfoglalta Taricheait. A töredékük jutott el Rómába, a nagyobbik részt menet közben eladták vagy elhullott.

A még újabbak öt-tíz-húsz-harminc évvel később kerültek Rómába, az újabb és újabb, Nagy Heródesnek köszönhető vérontások következtében. S mert az újak lettek többen, a már megszervezett, kezdetleges római zsidó élet vezető posztjait elorozták a régiektől. „Beleültek a készbe”, mondogatta keserűen az apja, mintha személyesen tőle vettek volna el valamilyen fontos pozíciót, holott a dédapjától és a nagyapjától, akik rabszolga létükre kiharcolták, hogy imaházuk lehessen, s hogy a rabszolganők, akikkel utódokat nemzettek, zsidó hitre térjenek; a felmenőitől József sem vagyont, sem tisztséget nem örökölt. Uri unta ezeket a sirámokat, s még jobban unta, hogy ezek a feszültségek, amelyek három-négy nemzedékkel korábban keletkeztek, sehogyan sem tudtak kihunyni. Nem értette, miért olyan büszkék a „régiek”, akik azzal érvelnek, hogy ők több évet töltöttek már el a „római fogságban”; úgy gondolta, szerencsésük volt az őseinek, hogy a későbbi palesztinai vérengzéseket a véletlen folytán megúszták. Ha akkor Gabinius nem ejti fogságba az úkapját, ő valószínűleg meg se fogantatott volna.

A „régiek” még most is azzal bosszantják az „újakat”, hogy tolvajok és rablók ivadékaiknak nevezik őket, amit azok hevesen, gyakran vért is ontva tagadnak. Pedig Rómában mindenki tudja, hogy a tolvajokat Nagy Heródes rabszolgának adta el külföldre, s közülük a legtöbben az állandó rabszolgahiányban szenvedő Rómába kerültek. Addig a zsidóknál az a törvény volt érvényben, hogy a tolvajokat legfőljebb hat évig lehet rabságban tartani, akkor is csak belföldön, zsidók szolgálatában, és az eltulajdonított holmi értékének négyszeresét kötelesek megtéríteni.

A tolvajokon kívül Nagy Heródes rablókat is eladott rabszolgának, s valóban nemigen lehetett utólag kibogozni, miféle bűnökért is kerültek Rómába a később érkezett zsidók.

A „régiek” azzal is érvelnek mindmáig, hogy ők a zsidó szabadságharcosok ivadékaik, ellentétben a köztörvényes bűnözőktől származó újakkal, akik a „zsidó sópredékből” valók. Urinak ez ügyben voltak némi kétségei. Alexandros a saját testvére ellen verbuvált harcosokat, ez zsidó polgárháború volt, amibe persze Róma fürgén beleszólt, és el is vezett akkor a zsidó állam. Nem volt Uri ínyére, hogy szabadságharcosokat kreáljon olyanokból, akik véletlenül kerültek a vesztes oldalra, de ezt inkább nem hangoztatta. Azt a gondolatát sem osztotta meg senkivel, hogy amennyiben a „régiek” felmenői Róma ellen küzdő szabadságharcosok voltak, ugyan miért örülnek ők, a büszke ivadékok annyira, ha végre római polgárjogot kapnak. Az azonban meglepte, amikor hallotta, hogy az óhazában az egész, Rómában élő zsidó kolóniát árulónak tartják. Mit akarnak azok az örültek, újabb Makkabeus-felkelést? Róma ellen, holott Róma nem bántja a zsidókat?!

Öt-hat éves korában Uri az egyik történeten erősen elgondolkozott. Hatévesen még zseni az ember, csak később tompul el, gondolta a vackában, ha erről olvasott.

Amikor Pompeius körülzárta Jeruzsálemet, a város igencsak meg volt erősítve, és a templomudvart a várossal összekötő hidat is felrobbantották a zsidók, hogy a római ostromlók ne használhassák. Csak észak felől nem volt fal, ahol szakadék húzódik, és a védők nem hitték, hogy azt fel lehet tölteni. Pompeius mégis kezdte feltölteni, a zsidók meg felülről rombolták. Amit Pompeius felhúzott, azt a zsidók felgyújtották, így ment ez öt napon át. Csakhogy eljött a szombat, amikor hadi cselekményt végrehajtani tilos, hacsak nem közvetlen támadást kell kivédeni. Közvetlen támadás nem történt, Pompeius nem volt buta ember, így hát a zsidók békésen áldoztak a szombatnak, az ünneppel foglalatostkodtak a zsidó védők mind, és nem rombolták le a sáncot, amit aznap húzott fel Pompeius, és a rómaiak be is törtek másnap, így esett el Jeruzsálem.

A hit iránti csodálatos hűség példájaként idézték ezt az esetet a gyerekeknek, a rabszolgák ivadékainak a római zsidónegyedben, „inkább essen el Jeruzsálem, de a Törvény tartassék be”, mondták, és a tanítóknak könny szökött a szemükbe, és mindenki könnyezett, aki ezt a magasztos tapasztalatot az utódokra hagyományozta, és könnyeztek az utódok is derekasan. Uri nem könnyezett: az az eretnek gondolat jutott az eszébe, hogy talán jobb lett volna megszegni a Törvényt, és aznap is lerombolni a Pompeius által emelt sáncot; aztán csak megbocsátott volna az ő Egyetlen Istenük nekik, az Ő kiválasztottainak az engesztelő áldozatok hatására előbb-utóbb. Biztosan voltak mások is, akik ezt gondolták, de ennek a vélekedésüknek nem adtak hangot. Uri korán észlelte, hogy nem kell mindent kimondania, ami az eszébe jut. Egyszer jegyzett meg valamit ezzel kapcsolatban az apjának, aki meg is hallgatta, mert Urinak még jó volt a szeme; József a fejét ingatta, de nem utasította rendre. Eszerint az apja is gondolt valamit erről a szomorú esetről.

A zavargás keltette rémület elmúlt, Uri szobafogsága letelt, megint járhatott és járt is odaát, a zsidók a megtorlást testületileg megúszták, csak a dúsgazdag római elit nagyobbik részét végezték ki, a vagyonukat az államkincstár – Tiberius császári magánkincstára – számára jótékonyan elkobozva, de Róma, az igazi, Uri számára elveszítette a hímporát.

Pedig kifejezetten jó volt zsidónak lenni akkoriban Rómában, és rossz volt szenátor-nak vagy lovagnak lenni, jó volt szegénynek lenni, és rossz volt gazdagnak lenni, mert bárkit bevádolhattak, hogy elvegyék a vagyonát és kivégezzék, és minden feljelentésnek hitelt adtak azokban a hetekben; a szegényeket nem volt miért bevádolni, a szegények túléltek, kivéve, ha a patrónusuk ellen kellett vallaniuk a kánpadon. Noha csak rabszolgát volt szabad kínvallatni elvileg, szabadost nem, ettől a törvénytől ekkoriban nagyvonalúan eltekintettek. Módszeres volt a megtorlás, mesélték az igazi Rómában később, amikor már meg mertek szólalni; proskribáltak előre mindenkit, még Sejanus hatalmának fénykorában; Sejanus évekig vérengzett Rómában szabadon, és senki sem sajnálta sem őt, sem a családját, sem a barátait, amikor Tiberius végre megszabadította tőle a Várost.

Mindenki mondta a magáét, rémtörténetek keringtek egyre szebben kiszínezve, idejük volt a rómaiaknak, nem dolgoztak, pletykálgodtak, és élvezték, hogy a világhatalom hírhedett centrumában éldegélnek ingyen. Tiberius maradt Capri szigetén, Rómába azóta sem tért vissza, Capriból az emberei révén irányította a világbirodalmat.

A zsidók éltek a maguk életét, József kereskedett tovább, a patrónusa, Gaius Lucius szintén megúsza, pedig gazdag volt, nagyon gazdag. Azt mesélték a szolgálai, hogy egyszer magához hívta mindazokat, akikről feltételezte, hogy a vagyonára pályáznak, királyian megvendégelte őket, elmagyarázta nekik, hogy a vagyonát nem ők kapják

meg, hanem Tiberius, és életük végéig szép havi apanázst helyezett nekik kilátásba, ha nem jelentik fel. Igaz vagy sem, a lényeg az, hogy nem jelentette fel senki.

Uri egyre ritkábban járt át az igazi Rómába, bezárta magát a vackába, és olvasta a tekercseket mindenféle nyelven, és rettegett attól, hogy a hóhér fénylő, gyorsan mozgó fenekét lássa maga előtt ismét, és a kislány vérző alhasát lássa és a kiforduló beleit, s hogy ettől az újra meg újra felmerülő képtől alantas vágyak nyűgözzék.

Uri rettegett az alvástól. Nem akart álmodni.

De el-el kellett aludnia, hol éjjel, hol nappal. És ilyenkor látta a képeket, és más rettentő képeket is látott a rongyokból tákolt fekhelyén; apja szemébe nézni nem mert, anyja és húgai szemébe nézni nem mert, csak a zavart félmosoly jelent meg az ajkán, amitől az apja undorodott; tudhatott az álmok borzalmas erejéről valamit ő is.

Tanulmányozta az Írást eközben Uri szorgosan, és úgy találta, hogy ő nem Onán módjára vétkezik. Az álmaiért nem felel, azokért a Teremtő felel. Mindent a Teremtő akar, a rosszat is ő akarja, a kínzó álmait is ő akarja – de a Teremtő jó, mert az álmok képei élesek, tiszták, álmában a szeme jó, és ezt is a Teremtő akarja. A Teremtő talán azt akarja, hogy ő, a Kiválasztott, lássa a Rosszat, lássa a Sátánt. Szemét azért rontotta el, mert szándéka van vele: lásson mélyebbre. Tanulmányozza az Írást. Az Írásokat.

Az Írást tanulmányozni zsidó gondolat, de az Írásokat tanulmányozni nem az. Sokféle Írás létezett Rómában akkor, hozzájuk lehetett jutni, ha az ember akarta, és Uri akarta; márpedig vagy egyetlen Írás az Úré, vagy egyik sem az Övé.

Uri gyűjtötte a görög és latin műveket. A tessera révén kapott javak egy részét, amelyekre a családjának nem volt szüksége, időnként eladta odaát, a pénzen tekercseket vett, és inkább nem evett, bár otthon úgyis részesült az étkezésekből, éheznie nem is kellett voltaképpen, így könnyű. A pompás közkönyvtárakat is látogatta, a belépésért nem kellett sokat fizetni, s lehetett olvasni egész délelőtt. Titokban arra vágyott: apja ébredjen rá, mit művel, tiltsa el az olvasástól, ne engedje, hogy pogány írásokat tanulmányozzon, ne engedje, hogy végigolvassa a görög és latin költőket és filozófusokat, de apja nem tiltotta el, pedig sejtette, miket olvas. Nem tiltotta semmitől, lemondott róla.

Kitagadta anélkül, hogy ezt kinyilvánította volna.

Csak azért, mert rossz lett a szeme.

Ő nemzett engem hibásan, gondolta Uri sokszor, hanyagul nemzett, oda se figyelve, és most engem hibáztat ezért.

De hát nem csak őt nemzette az apja hibásan, a húgait se nemzette jobban. Idősebbik húga, Hermione buta volt, a kisebbik pedig, aki értelmesnek született, folyton köhögött, szörcsögött az orra, levegőért kapkodott, a krákogásával éjszaka mindenkit felvert és a nyivákolásával az őrületbe kergetett.

Urit a legkevésbé: ő egyedül aludt a vackában, az ablak alatt dideregve, apja és anyja a két lánnyal együtt a nagyszobában, ahol a tűzhely is volt, amelyen főztek. Uri nem csodálta, hogy így nem lesz több gyerek a családban. Meg is könnyebbült ettől: akkor hát nem lesz öccse, aki, ha egészséges lenne, majd mindent örökölne, ha az apja őt a rossz szeméért hivatalosan is kitagadná. Mégis ő fog örökölni mindent, bármennyire rokkant legyen is.

Az a négyszer öt rőfnyi kicsi zug, amelyet vékony, rothadó deszkafal és egy silány szőnyeg választ el az izzadmányos szüleitől és a nyirkos húgaitól, rá kellett ébrednie, kivételes adomány, amelyre soha nem tehetett volna szert, ha egészséges. Börtöncella, de önkéntes, maga a szabadság.

Álmatlanul forgolódott ugyan éjszakákon át a vackán, és a gyomrából maró savanygás mászott fel a gégejébe folyton, s ha el-elszunnyadt, istentelen képek kísértették, és

fulladozva, végső levegőtartalékából köhögve ébredt, mert a tüdejébe hatolt a savanyú, keserű nyálka; nem volt kihez szólnia, csak az Úrhoz, akinek lett volna a papja szívesen, de nem lehetett azzá sok okból: testi bajai okán sem, az ő nyavalyái közül egy is elég, hogy ne lehessen pappá, de elsősorban azért, mert nem Áron nemzetségéből származott, neki földet túró névtelen zsidó ősei voltak, akiket a hepciáskodó Alexandros egykor erőszakkal besorozott, és római fogságba estek, két év híján egy évszázada; nem volt kihez szólnia, az Úr sem szólt neki vissza soha, amikor imádkozott; de ez a négyszer öt rőfnyi kicsi zug, ez kivételes adomány, ide nem jön be senki, itt olvashat, álmodozhat, tünődhet kedvére, ki-kihunyorothat az ablakon, és ez is élet, s ha megteremtette, az Istennek bizonyára tetsző.

Kihunyorgott az ablakon, fájó derekát ropogtatta, és most már eljutott a tudatáig, mit is mondott az apja az imént:

– Jeruzsálembe indulsz holnapután!

Berniczky Éva

TITKOS IMÁGÓ

Szvitelszki nem lakott messze, talán ha száztíz kilométernyire, mégis úgy készülődtem hozzá, mintha több ezer mérföldes út megtételére vállalkoznék. Sokadszor tettem meg ugyanezt a távolságot, talán az ismétlés monotóniája növelte a valóságosnál hosszabbá, s ez előtt a vég nélküli utazás előtt nem arról állítottam össze listát, mit vigyek magammal, azt vettem számba, mit elengedhetetlen itthon hagynom. Feszengve, szorongással szedelőzködtem, pedig egyre gyakorlottabban álltam ellen az ilyenkor szokásos becsomagolás kényszerének. Indulásaim inkább tüntek megérkezésnek, a csábító bizonytalan vált az egyetlen bizonyosságga, amelyért cserébe szívesen lemondtam fontosnak hitt tárgyaimról, életem lényeges mozzanatairól. Csak a megválással járó nyugtalanságtól nem szabadulhattam, hiába hagytam a lehető legnagyobb rendben otthon a dolgaimat. Sokkal később jöttem rá, miért nyomasztottak annyira készülődéseim. Bár Szvitelszki egyáltalán nem hasonlított a gyerekkoromat kíméletlenül lezáró ismeretlenre, minden egyes találkozásunkkor eszembe juttatta.

Azon a nyirkos nyáron a folyóparti kövek nem száradhattak fel, nyálkásan, csúszósan gömbölyödtek, az éleiket rejtő moha takarásában veszélyteleneknek tüntek. Egyikről a másikra ugorva gyorsan haladtam, már majdnem elértem a gátat, amikor lábfejem két él közé csúszott. Alaposan megvágtam a sarkamat, a fájdalom azonban nem zavart különösebben, semmi sem zavart akkoriban, ahogyan a többieket sem, társaim önfelédten fürödtek a szakadó esőben. Pontosabban jól kidolgozott életveszélyes szertartással pottyantak a vízbe. Az öreg fűz ágába kapaszkodva rugaszkodtak el a partról, hintáztak egy darabig a semmiben, majd visongva vetődtek a mélybe. A fa a partszegély felől kikanalazott dombocskáról hajlott a folyóra, a földből kiázott, tisztára mosott gyökérrészei csontfehéren villantak elő két csobbanás között. A fűz állandó készenlétben, türelmesen várta, mikor fogy el végre útjából a gyerekfej, mikor lábálhat